

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 35:342.25

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.3.19>

О. А. Кавилін

кандидат політичних наук,
доцент кафедри публічного управління та земельного кадастру
Класичного приватного університету
<https://orcid.org/0009-0001-1857-3099>

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У статті досліджено проблеми та особливості реалізації соціальної політики органів місцевого самоврядування в Україні як чинника забезпечення ефективного регіонального розвитку.

Наголошено, що соціальна політика є однією з частин загальної державної політики, яка належить до соціальної сфери та стосується відносин між соціальними групами й суспільством у цілому. Така політика стає одним з найважливіших напрямів діяльності органів місцевого самоврядування. Соціальна політика має специфічні особливості, зокрема: гуманістичне спрямування, орієнтованість на розвиток людини. Сільські, селищні та міські ради, в межах реалізації своєї соціальної функції, мають вирішувати актуальні питання соціально-уразливих верств населення, особливо в умовах військового стану, оскільки війна стала справжнім викликом для соціальної сфери в Україні.

Проаналізовано вітчизняні нормативно-правові документи й першоджерела, дотичні до теми дослідження, зокрема Закони України: «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист». Визначено повноваження сільських, селищних, міських рад та виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, зокрема і щодо здійснення соціальної політики та соціального захисту.

Обґрунтовано теоретичні підходи до формування державної соціальної політики в Україні й підвищення ефективності її здійснення на місцевому рівні. Розкрито функції органів місцевого самоврядування щодо реалізації соціальної політики.

Зроблено висновки про те, що особливими сферами реалізації соціальної політики та соціального захисту в Україні є, наразі: підтримка ветеранів; вдосконалення системи медичного забезпечення; покращення якості та доступності освіти; забезпечення громадян житлом; піклування про психологічний та духовний стан громадян; реагування на погіршення життя населення; реалізація екологічних програм.

Запропоновано заходи вдосконалення діяльності органів місцевого самоврядування із соціального захисту населення.

Ключові слова: *міське самоврядування, органи місцевого самоврядування, територіальна громада, соціальна політика, соціальний захист, соціальні послуги.*

Постановка проблеми. Становлення інституту місцевого самоврядування в Україні є обов'язковим чинником для її розвитку як сучасної демократичної держави. Це пов'язано, перш за все з тим, що на місцях можлива певна розбіжність між державними інтересами та інтересами конкретної громади (конкретного населеного пункту),

усунути яку покликаний інститут місцевого самоврядування.

Міське самоврядування, за своєю сутністю, природою та змістом є найбільш наближеним до громадянина та соціально орієтованим рівнем влади в Україні. Завдяки децентралізації та розбудові інституту місцевого самоврядування в нашій

державі, як права територіальної громади самостійного вирішення питань місцевого значення, відбулися крім іншого, зміни у системі соціальної підтримки населення, яка є важливою складовою забезпечення добробуту громадян та регіонального розвитку. Вона є гарантом задоволення їх матеріальних та духовних потреб, поліпшення життя людини, вдосконалення способу їхнього життя тощо.

Соціальна політика є однією з частин загальної державної політики, яка належить до соціальної сфери та стосується відносин між соціальними групами й суспільством у цілому. Практично, вона стає одним з найважливіших напрямів діяльності органів місцевого самоврядування. Сільські, селищні та міські ради, в межах реалізації своєї соціальної функції, мають вирішувати актуальні питання соціально-уразливих верств населення, особливо в умовах військового стану, оскільки війна стала справжнім викликом для соціальної сфери в Україні. Основою для проведення соціальної політики у державі є статті 41–52 Конституції України [1], які гарантують соціально-економічні права громадян, гарантією реалізації яких є, перш за все, економічні чинники.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання соціальної політики держави, зокрема і в умовах децентралізації, розглядалися у працях таких учених, як: О. Акімов, Л. Акімова, Р. Атаманюк, О. Беляєв, С. Бондаренко, В. Бредіхін, Т. Ганслі, С. Дорошенко, О. Євсєєва, А. Квітка, А. Колот, Л. Климанська, Г. Лопушняк, О. Макарова, М. Мних, У. Моторнюк, К. Ніколаєць, О. Омельченко, В. Савка, В. Скуратівський, В. Хаустова, Н. Хома та ін.

Поняття та цілі соціальної політики визначаються представниками різних галузей знань. Так, наприклад, з цієї проблематики було захищено такі дисертації: Л. Павлова «Політико-економічний аналіз системи соціального захисту населення в Україні» (дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів 2015); В. Медяник «Адміністративно-правове забезпечення державної соціальної політики в Україні» (дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Запорізький національний університет, Запоріжжя,

2021); І. Мацола «Публічна соціальна політика України як фактор забезпечення національної безпеки» (дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі Публічного управління та адміністрування за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування. Міжрегіональна Академія управління персоналом, Київ, 2023); М. Даніліна «Україна як соціальна держава: теорія та практика» (дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2023) та інші. Однак, незважаючи на широке коло наукових досліджень в даній сфері, ця проблема потребує подальшого розгляду та вдосконалення, оскільки існуючі в науці точки зору щодо поняття, сутності, функцій, принципів, основних завдань соціальної політики, а також її суб'єктів, об'єктів, засобів здійснення соціальної політики різняться залежно від наукової галузі. І навіть представники однієї галузі характеризують цю категорію неоднозначно, що пояснюється, певною мірою, відсутністю в національному законодавстві комплексного законодавчого врегулювання концептуальних положень з даного питання. Це стосується і проблем й особливостей реалізації соціальної політики органами місцевого самоврядування.

Мета статті. Дослідити проблеми та особливості реалізації соціальної політики органів місцевого самоврядування в Україні як чинника забезпечення ефективного регіонального розвитку.

Виклад основного матеріалу. Соціальна політика в державі – це план або дія урядових чи інституційних установ, спрямовані на вдосконалення або реформування суспільства. Також під соціальною політикою можна розуміти, як зазначають А. Котвіцька та І. Кубарева, напрям державного регулювання економіки та частину внутрішньої політики держави, спрямовану на забезпечення оптимального розвитку соціальної сфери, задоволення потреб та інтересів громадян, соціальних груп, територіальних громад, а також підвищення добробуту суспільства в цілому [2]. Тобто це складова частина загальної політики держави, яка належить до соціальної сфери та стосується відносин між соціальними групами, між суспільством у цілому і його членам. Соціальна політика – «цілеспрямована діяльність держави щодо вироблення й реалізації рішень, які безпосередньо стосуються людини, її положення в суспільстві; з надання людині

соціальних гарантій з урахуванням особливостей різних груп населення країни» [3, с. 159].

Визначень терміну «соціальна політика» існує немало, що пояснюється різними підходами науковців до розуміння цієї категорії. Дане поняття розглядається у вузькому та широкому значенні. Соціальна політика є визначальним напрямом внутрішньої політики держави. Вона є складовою загальної політики, втілена в соціальні програми та різноманітні заходи, спрямовані на задоволення потреб та інтересів людей і суспільства [10, с.3].

У широкому розумінні – система інституційних і надінституційних, державних і громадських, суспільних і особистих, індивідуальних способів і форм діяльності, які спрямовано на створення умов задля всебічної самореалізації соціального потенціалу людини [5, с. 9]. Ці визначення відрізняються різними підходами до розуміння сутності, суб'єктів та об'єктів соціальної політики. Дослідник М. Мних дає наступне визначення: «соціальна політика – підсистема політики держави, спрямована на регулювання соціальних відносин, соціальний розвиток та забезпечення соціальної перспективи» [6]. В свою чергу науковець У. Моторнюк також вважає за необхідне розглядати соціальну політику як ключовий чинник соціальної держави у вузькому та широкому розумінні [7, с. 24]. До того ж розглядуване поняття часто характеризується і в політичному аспекті як система заходів (які вживають державні структури, органи місцевого самоврядування, громадські організації, виробничі колективи) спрямованих на досягнення соціальних цілей і результатів, що пов'язані з підвищенням суспільного добробуту, зростанням якості життя населення та забезпеченням соціально-політичної стабільності, соціального партнерства в суспільстві [8].

В свою чергу поняття «соціальний захист» можна охарактеризувати як «сукупність державних заходів і видатків бюджету, пов'язаних з наданням фінансової допомоги окремим верствам населення, які через незалежні від них причини не мають достатніх для самозабезпечення доходів... це система економічних, юридичних, організаційних заходів щодо забезпечення основних соціальних прав людини і громадянина в державі» [8]. Категорії «соціальна політика» та «соціальний захист» тісно пов'язані один з одним. Можна сказати, що соціальний захист є складовою соціальної політики, і спрямований, безпосередньо, на реалізацію останньої.

На практиці в процесі формування та здійснення державної соціальної політики беруть участь багато суб'єктів, діяльність яких визначається конкретними соціальними інтересами відповідно до кола повноважень суб'єкта та здійснюється на основі відповідної нормативно-правової бази. Це: державні органи влади, органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання, недержавні організації. Залежно від того, хто саме ініціює й встановлює такі взаємини та проводить відповідні соціальні заходи, вирізняють наступні види соціальної політики: державна, регіональна, корпоративна [9, с. 228]. Але, все ж таки, основним суб'єктом реалізації соціальної політики є держава, яка визначає в цілому напрям державної політики щодо покращення добробуту народу, створення умов для самореалізації соціального потенціалу людини тощо. Держава встановлює пріоритети, загальні засади, мету, завдання і нормативно-правову базу соціальної політики та проводить безпосередню практичну роботу з її реалізації.

Зазвичай така політика держави спрямована на:

- соціальний захист;
- охорону здоров'я населення;
- розвиток гуманітарної сфери;
- забезпечення збалансованого розвитку ринку праці і зайнятості населення;
- зростання заробітної плати та доходів населення;
- пенсійне забезпечення та соціальне страхування;
- розвиток освіти;
- підтримка сім'ї, дітей та молоді;
- забезпечення житлом;
- розвиток культури, туризму, спорту та фізичного виховання тощо [9, с. 229].

Важливою метою соціальної держави, на думку О. Євсєєвої, також має бути згладжування соціальної нерівності та подолання його крайніх форм [3, с. 160].

Однак ефективна державна соціальна політика, пов'язана з задоволенням фізичних та духовних потреб людини, неможлива без активної участі в цьому процесі самого населення, зокрема і відповідних територіальних громад. Важливу роль в реалізації соціальної політики відіграють органи місцевого самоврядування. На місцевому рівні соціальна політика здійснюється у тісній взаємодії органів місцевої влади з органами державної влади. Така політика на місцях реалізуються як власні повноваження місцевого самоврядування, так і делеговані на муніципальний рівень

повноваження держави з соціального захисту громадян. Саме на місцевому рівні мають створюватися основи для: підвищення рівня життя населення, забезпечення житлом, підтримка малозабезпечених верств населення, забезпечення ефективного медичного обслуговування, скорочення безробіття, створення нових робочих місць, покращення якості освіти, зниження кількості антисоціальних проявів та багато що інше. Соціальна робота у кожній громаді є важливим елементом розвитку й зміцнення соціальної політики держави в цілому.

Система місцевого самоврядування в Україні включає: територіальну громаду; сільську, селищну, міську раду; сільського, селищного, міського голову; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення. Також у містах з районним поділом за рішенням територіальної громади міста або міської ради відповідно до цього Закону можуть утворюватися районні в місті ради. Районні в містах ради утворюють свої виконавчі органи та обирають голову ради, який одночасно є і головою її виконавчого комітету (ст. 5 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» № 280/97-ВР від 21.05.1997 р. (Закон)) [10].

Відповідно до ст. 25 Закону «сільські, селищні, міські ради правомочні розглядати і вирішувати питання, віднесені Конституцією України, цим та іншими законами до їх відання» [10]. Розділ II Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» «Організаційно-правова основа місцевого самоврядування» визначає повноваження сільських, селищних, міських рад та виконавчих органів сільських, селищних, міських рад.

Згідно з положеннями вказаного Закону (ч. 1 ст. 26) до повноважень сільських, селищних, міських рад, крім іншого, відноситься:

- затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування (п. 22);
- утворення місцевих фондів фінансової підтримки кінематографії, у тому числі програм грантової, конкурсної або позаконкурсної підтримки кінематографії, визначення умов та порядку використання цих фондів (п. 25-1);
- прийняття рішень щодо надання відповідно до чинного законодавства пільг по місцевих податках і зборах, а також земельному податку (п. 28);

- прийняття рішень про утворення кінокомісії, організацію територій та об'єктів як привабливих локацій для кінозйомок, а також ефективного використання потенціалу української сервісної індустрії в галузі кінематографії, формування бази даних відповідних об'єктів, визначення умов їх використання (п. 37-1);

- прийняття рішень про організацію та здійснення заходів щодо захисту тварин від жорстокого поводження (п. 37-2);

- надання відповідно до законодавства згоди на розміщення на території села, селища, міста нових об'єктів, у тому числі місць чи об'єктів для управління відходами, сфера екологічного впливу діяльності яких згідно з діючими нормативами включає відповідну територію (п. 38);

- прийняття рішення про створення відповідно до закону за рахунок коштів місцевого бюджету спеціалізованих установ з надання безоплатної первинної правничої допомоги, призначення і звільнення керівників цих установ, залучення в установленому законом порядку юридичних осіб приватного права, адвокатів та інших фахівців у відповідній галузі права до надання безоплатної первинної правничої допомоги (п. 39-1);

- заслуховування інформації прокурорів та керівників органів Національної поліції про стан законності, боротьби із злочинністю, охорони громадської безпеки і порядку та результати діяльності на відповідній території (п. 40);

- затвердження в установленому порядку місцевих містобудівних програм, генеральних планів забудови відповідних населених пунктів, іншої містобудівної документації (п. 42);

- встановлення відповідно до законодавства правил з питань благоустрою території населеного пункту, забезпечення в ньому чистоти і порядку, торгівлі на ринках, додержання тиші в громадських місцях, за порушення яких передбачено адміністративну відповідальність (п. 44);

- прийняття у межах, визначених законом, рішень з питань боротьби зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями, за порушення яких передбачено адміністративну відповідальність (п. 45);

- створення відповідно до законодавства комунальної аварійно-рятувальної служби, а також пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення місцевої та/або добровільної пожежної охорони (п. 52);

- вирішення питань управління небезпечними відходами у складі побутових відходів відповідно до законодавства (п. 54);

– визначення шляхів стимулювання користування електромобілями та іншими екологічними видами транспорту (п. 56);

– затвердження вимог до облаштування майданчиків для паркування транспортних засобів з урахуванням норм, нормативів, стандартів у сфері благоустрою населених пунктів, державних будівельних норм, технічних умов, Правил дорожнього руху та інших нормативних документів (п. 56-1) [9].

Також це прийняття та затвердження рішень, пов'язаних з будівництвом, землеустроєм, оподаткуванням тощо.

Реорганізація ж або ліквідація навчальних закладів комунальної форми власності здійснюється за рішенням місцевої ради (п. 30).

До повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, згідно зі змістом Глави II Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», відноситься:

1) Повноваження у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку (ст. 27);

2) Повноваження в галузі бюджету, фінансів і цін (ст. 28);

3) Повноваження щодо управління комунальною власністю (ст. 29);

4) Повноваження в галузі житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку (ст. 30);

5) Повноваження у галузі будівництва (ст. 31);

6) Повноваження у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, молодіжної політики, фізкультури і спорту, утвердження української національної та громадянської ідентичності (ст. 32);

7) Повноваження у сфері регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища (ст. 33);

8) Повноваження у сфері соціального захисту населення (ст. 34);

9) Повноваження в галузі зовнішньоекономічної діяльності (ст. 35);

10) Повноваження в галузі оборонної роботи (ст. 36);

11) Повноваження щодо організації та забезпечення цивільного захисту (ст. 36-1);

12) Повноваження щодо вирішення питань адміністративно-територіального устрою (ст. 37);

13) Повноваження у сфері реєстрації місця проживання фізичних осіб (ст. 37-1);

14) Повноваження щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян (ст. 38);

15) Повноваження у сфері надання безоплатної первинної правничої допомоги (ст. 38-1);

16) Повноваження щодо відзначення державними нагородами України (ст. 39) [10].

Більшість з зазначених повноважень спрямовано, так чи інакше, на: виявлення, задоволення та узгодження потреб й інтересів населення (соціальних груп, територіальних громад); створення умов для розвитку і оптимального функціонування соціальних відносин у суспільстві; забезпечення умов для розкриття творчого потенціалу людини; досягнення в державі суспільної злагоди і стабільності. Сюди ж входить й піклування місцевої влади про стан освіти та медичної сфери на місцях (у відповідній громаді). Не останню роль відіграють і економічні чинники, зокрема забезпечення житла, робочих місць тощо. Саме на місцеве самоврядування покладено вирішення значної частини соціальних питань.

Особливими сферами реалізації соціальної політики та соціального захисту є, наразі: підтримка ветеранів, що стало особливо актуальним з початком військової агресії проти України; вдосконалення системи медичного забезпечення, яка значно постраждала, зокрема і через знищення певної кількості медичних закладів окупантами; покращення якості та доступності освіти, яка не може бути забезпечена лише шляхом проведення дистанційних занять; забезпечення громадян житлом, особливо таких незахищених категорій як внутрішньо переміщені особи та особи, які залишились без житла внаслідок військових дій; піклування про психологічний та духовний стан громадян; реагування на погіршення життя населення шляхом забезпечення соціально-економічного розвитку територій; реалізація екологічних програм, оскільки через військовий стан відбувається масове знищення рослинного та тваринного світу, отруєння атмосфери, земель, водних ресурсів тощо.

Так, наприклад, соціальна політика органів місцевого самоврядування щодо підтримки ветеранів має бути спрямована на їх (та членів родин ветеранів) фізичну та психологічну реабілітацію. Необхідно, щоб ветерани, які повернулися з війни в свої громади, отримали максимальну увагу та підтримку місцевої влади, зокрема і в фінансовому плані. Це передбачає, перш за все, затвердження окремих державних програм щодо реабілітації військових (якісне надання медичної допомоги, відкриття реабілітаційних центрів, створення робочих місць для ветеранів тощо).

Реалізація (відповідно до Закону України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист») обов'язкових цільових державних і місцевих програм соціального захисту ветеранів військової служби, органів внутрішніх справ, Національної поліції України, податкової міліції, Бюро економічної безпеки України, державної пожежної охорони, Державної кримінально-виконавчої служби України, служби цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів (ст. 1) [11]. Згідно ж з підпунктом 2 п. а ст. 34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належить «вирішення відповідно до законодавства питань про подання допомоги особам з інвалідністю, ветеранам війни та праці, сім'ям загиблих (померлих або визнаних такими, що пропали безвісти) військовослужбовців, а також військовослужбовців, звільнених у запас (крім військовослужбовців строкової служби та військової служби за призовом осіб офіцерського складу) або відставку, особам з інвалідністю з дитинства, багатодітним сім'ям у будівництві індивідуальних жилих будинків, проведенні капітального ремонту житла, у придбанні будівельних матеріалів; відведення зазначеним особам у першочерговому порядку земельних ділянок для індивідуального будівництва, садівництва та городництва» [10]. Однак, найчастіше, в тій чи іншій територіальній одиниці, виникають саме фінансові проблеми реалізації відповідних програм щодо допомоги вказаним особам. Тож потребує врегулювання нормативної бази щодо фінансування відповідних програм на рівні державного та місцевого бюджетів.

Реформування сфери охорони здоров'я також один з найважливіших і соціально значущих напрямів соціальної політики. Основною метою державної політики у даній сфері має стати покращення стану здоров'я населення в цілому, скорочення втрат суспільства за рахунок зниження захворюваності, епідемій та смертності, зниження рівня інвалідизації. Особливо це питання стосується найбільш уразливої категорії людства – новонароджених. Однак, замість проведення ефективної соціальної політики в медичній сфері, ми, навпаки, спостерігаємо ускладнення отримання первинної медичної допомоги населенням, скорочення кількості лікарень, пологових будинків, зокре-

ма у м. Запоріжжя. За шість місяців 2023 року в Україні народилося близько 93,5 тисячі дітей, що на 28 % менше, ніж за аналогічний період довоєнного 2021 року [12]. Однак, хоча, через війну рівень народжуваності в Україні зменшився, це не говорить про відсутність необхідності надання породіллям та новонародженим (як і іншим категоріям пацієнтів) якісного медичного обслуговування. У 2023 р. в Україні простежується така демографічна ситуація (табл. 1).

Окрім високої смертності населення, на складну демографічну ситуацію впливає, також, відтік людського ресурсу.

Крім того, через збройну російську агресію, на сьогодні, перед урядом стоїть нагальним вирішення багатьох проблем, зокрема: відбудова житла, робота з внутрішньо переміщеними людьми, повернення вимушених переселенців з-за кордону, стимулювання народжуваності, боротьба з ранньою смертністю тощо. Крім того, можливе також збільшення потоку емігрантів після повного відкриття кордонів, закритих нині для переважної більшості чоловіків. Йдеться і про «возз'єднання сімей», і про трудову міграцію, і про реабілітацію тощо [13].

Через війну Україну залишили близько п'яти мільйонів осіб, більшість з яких – жінки працездатного віку і діти. Тож ще одним важливим напрямом соціальної політики як держави так і місцевої влади має бути всебічне створення умов для повернення громадян в Україну після закінчення війни, що припускає необхідність у відновленні житлового фонду, створенні робочих місць, розробка програм соціального забезпечення тощо.

Статистичні дані свідчать, що за кордоном знаходиться 4 987 650 осіб (табл. 2).

І для повернення має бути розроблено комплекс заходів, адже, як наголошує Прем'єр Міністр Денис Шмигаль; «... стимулом номер один має бути – безпека, чого хочуть українські сім'ї, жінки, діти, які знаходяться за кордоном. Але, крім цього, це трансформація програм під-

Таблиця 1
Кількість населення України у 2023 році

Населення України	
Народжуваність	7,3 %
Фертильність	1,16 % коефіцієнт дітей на 1 жінку
Смертність	18,5 %
Смертність немовлят	7,2 %

Джерело: побудовано на підставі [12].

Таблиця 2

Кількість переселенців з України в державах Європи

Країна	Актуальність даних	Зафіксована кількість українських переселенців	Українці, зареєстровані у національних програмах захисту
Німеччина	25.06.2023	1 072 705	958 590
Польща	26.06.2023	994 775	1 618 785
Чехія	18.06.2023	345 880	528 045
Велика Британія	20.06.2023	205 700	590
Іспанія	25.06.2023	183 980	183 980
Італія	02.06.2023	183 685	183 685
Болгарія	27.06.2023	162 935	162 935
Румунія	25.06.2023	136 075	136 075
Молдова	25.06.2023	110 855	7 980
Словаччина	25.06.2023	103 490	119 505
Австрія	26.06.2023	99 590	99 590
Нідерланди	26.05.2023	94 415	94 380
Ірландія	26.06.2023	86 575	86 575
Литва	02.06.2023	77 545	77 490
Бельгія	20.06.2023	71 070	71 070
Франція	31.12.2022	70 570	67 230
Швейцарія	23.06.2023	65 435	84 775
Португалія	04.06.2023	56 995	58 275
Швеція	06.06.2023	56 165	56 165
Фінляндія	23.05.2023	55 600	56 750
Угорщина	26.06.2023	52 335	36 315
Естонія	05.06.2023	48 590	50 625
Норвегія	05.06.2023	48 280	48 280
Туреччина	15.06.2023	45 820	4 955
Данія	29.05.2023	41 155	41 305
Інші країни		207 150	153 700
Усього		4677370	4987650

Джерело: побудовано на підставі [14].

тримки українців у ЄС. Вони мають трансформуватись на програми стимулювання повернення, „підйомні” для повернення так звані і інші кроки, які будуть стимулювати людей повертатись в Україну, підтримувати державу зсередини» [15]. Особливо актуальним це питання буде для територіальних громад, на яких зараз ведуться бойові дії, або які є прилеглими до таких територій. І такими кроками має бути:

1) у галузі будівництва:

– залучення на договірних засадах підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності до участі у програмах будівниц-

тва соціального житла; реконструкції та ремонту частково зруйнованого, об'єктів технічних комунікацій з подальшим розглядом питання щодо надання кредитів від фінансових установ під 2–3 % річних терміном до 20 років;

– надання у безоплатне користування строком не менш ніж 49 років у безоплатне користування (на умовах оренди земельної ділянки державної чи комунальної форми власності) земельних ділянок особам, які були вимушені мігрувати на територію інших країн, а їх житло було частково або повністю зруйноване під будівництво житла;

2) у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, молодіжної політики, фізкультури і спорту:

– надання особам, які мігрували на територію інших країн можливості у разі повернення до місця попередньої реєстрації звільнення абітурієнтів від здачі тестів НМТ, ЄВІ та ЄФВІ за умови вступу до закладу вищої освіти на території, де вони раніше були зареєстровані, що надасть можливість не тільки стимулювати повернення осіб, але й підтримати вищі навчальні заклади;

– створення умов для безкоштовного заняття фізичною культурою та спортом за місцем попередньої реєстрації особи (на яке вона має повернутися з-за кордону) шляхом компенсації з місцевого бюджету вартості послуг підприємствам, установам, організаціям незалежно від форми власності, що сприятиме покращення не тільки емоційного але й фізичного стану такої особи;

– в межах делегованих повноважень – створення умов для забезпечення доступності і безоплатності дошкільної, середньої, вищої освіти і медичного обслуговування на відповідній території особам, які повернулися з міграції на попереднє місце реєстрації.

3) у галузі бюджету та фінансів:

– розглянути питання на сесії міської чи селищної ради щодо звільнення від оподаткування податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, майно осіб, які вимушені були виїхати за кордон та їх майно було частково зруйноване на новозбудоване або ж реконструйоване (житлові будинки, квартири);

– затвердження програм підтримки малого бізнесу за якими буде передбачатися надання грантів на відкриття власної справи, особам, які повернулися в частині надання податкових канікул з податку на доходи фізичних осіб (якщо особа набула статусу фізичної особи – підприємця, що планує здійснювати діяльність на загальній системі оподаткування), або ж з єдиного податку (для тих, хто обрав спеціальний податковий режим);

– в межах делегованих повноважень розглянути питання щодо можливості запровадження збільшеного розміру податкової соціальної пільги особам, які повернулися на попереднє місце реєстрації, якщо це ті території на яких зараз ведуться бойові дії, або які є прилеглими до таких територій.

Крім того, основними напрямками соціальної політики органів місцевого самоврядування

(як і державної соціальної політики) у сфері охорони здоров'я населення, повинно стати – забезпечення доступності та якості медичного обслуговування для усіх користувачів медичних послуг у сучасних складних умовах, що обтяжуються станом війни: забезпечення достатнього фінансування сфери охорони здоров'я; підвищення реальної доступності безкоштовного медичного обслуговування для широких верств населення; впровадження сучасних методів профілактики, діагностики та лікування, особливо інфекційних захворювань; розвиток та розширення програми реабілітації та інше.

Соціальна політика в сфері освіти повинна включати, зокрема: забезпечення безпечних приміщень для очної або змішаної форми навчання; оновлення нормативної бази відповідно до викликів часу; спрощення вимог до вступу у вищі навчальні заклади у прифронтових містах. Так, на однакових умовах у прифронтових та інших містах України, особи, які отримали повну загальну освіту та повну вищу освіту, склали у 2023 та 2024 роках національний мультипредметний тест (НМТ) та єдиний вступний іспит (ЄВІ), враховуючи, що у прифронтових містах починаючи з 24.02.2022 навчання відбувається виключно дистанційно.

Одними з основних завдань соціальної роботи у громаді мають також бути: допомога вразливим групам населення (пенсіонерам, дітям, молоді, особам з інвалідністю; людям з малими доходами, безробітним, внутрішньо переміщеним особам тощо).

Отже, перш за все, соціальна політика в Україні (як державна так і місцева) має стати спрямованою на підтримку населення (особливо – постраждалого від війни), зосереджуючись на наявних програмах соціального захисту і допомозі.

Висновки. Хоча соціальна політика в Україні ґрунтується, перш за все, на положеннях Конституції, слід зазначити, що на жаль, нині вона є дещо аморфною та суперечливою через відсутність чітко визначеної концепції, стратегії й пріоритетів реалізації, а також у зв'язку з недостатністю необхідної економічної бази.

Об'єктами соціальної політики мають стати, перш за все: загальнодержавні сфери, такі як: охорона здоров'я, освіта, культура тощо; окремі категорії населення (діти, молодь, особи працездатного віку, люди похилого віку); окремі соціальні групи (ветерани війни, внутрішньо переміщені особи, особи з інвалідністю, мало-

забезпечені особи тощо). Соціальна політика в Україні повинна бути, перш за все, «людино-орієнтованою» – спрямованою на безпосередні потреби населення.

Список використаної літератури:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>
2. Котвіцька А. А., Кубарева І. В. Соціальна політика. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/7581>
3. Євсєєва О. О. Ефективність діяльності органів місцевого самоврядування в реалізації соціальної політики. *Регіональна економіка. Проблеми економіки*. № 1. 2013. С. 159–164.
4. Новікова О. Ф. Соціальна орієнтація економіки/ НАН України. Ін-т економіки. Донецьк, 2009 р. 220 с.
5. Климанська Л. Д., Савка В. Є., Хома Н. М. Соціальна політика : навчальний посібник / за заг. ред. В. М. Пічі, Я. Б. Турчин. 2-ге вид., випр. і доп. Львів : Новий Світ – 2000. 2015. 318 с.
6. Мних М. В. Соціальна політика нашої держави в умовах асоційованого членства України в ЄС. *Український соціум*. 2015. № 3 (54). С. 114–124.
7. Моторнюк У. І. Соціальна політика як необхідна умова функціонування соціальної держави. *Економіка та держава*. 2016. № 12. С. 23–26.
8. Чанишева Г. Соціальна політика: поняття, цілі та правове забезпечення. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/11/14.pdf>
9. Бредіхін В. М. Соціальна політика держави як активний чинник вирішення проблеми економічної безпеки України. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. Харків, 2018. С. 228–230.
10. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
11. Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист. Закон від 24 березня 1998 року № 203/98-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203/98-%D0%B2%D1%80#Text>
12. Все більше українців мігрують за кордон (і, ймовірно, навряд чи повернуться після війни). Чи справді Україну чекає демографічна криза? URL: <https://zaborona.com/chy-spravdi-ukrayinu-chekaye-demografichna-kryza/>
13. Кількість українців та їх міграція за кордон через війну. Новини „Укрінформ”. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3732355-kilkist-ukrainciv-ta-ih-migracia-za-kordon-cerez-vijnu.html>
14. Кількість українців та їх міграція за кордон через війну – дослідження Громадянської мережі ОПОРА. URL: <https://www.oporua.org/viyna/kilkist-ukrayintsiv-ta-yikh-migratsiia-za-kordon-cherez-viinu-doslidzhennia-gromadianskoji-merezhi-opora-24791>
15. Лисогор І. Україна пропонує замість програм з підтримки біженців впровадити програми для тих, хто повертається. URL: https://lb.ua/economics/2024/03/04/601613_ukraina_proponuie_zamist_program_z.html

Kavylin O. A. Social policy of local bodies self-government as a security factor of effective regional development

The article examines the problems and peculiarities of the implementation of the social policy of local self-government bodies in Ukraine as a factor in ensuring effective regional development.

It is emphasized that social policy is one of the parts of the general state policy, which belongs to the social sphere and concerns relations between social groups and society as a whole. Such a policy becomes one of the most important areas of activity of local self-government bodies. Social policy has specific features, in particular: humanistic direction, orientation on human development. Rural, town and city councils, within the scope of their social function, should solve the pressing issues of socially vulnerable sections of the population, especially in the conditions of martial law, since the war has become a real challenge for the social sphere in Ukraine.

Domestic legal documents and primary sources related to the topic of the study were analyzed, in particular the Laws of Ukraine: «On local self-government in Ukraine» and «On the status of military service veterans, veterans of internal affairs bodies, veterans of the National Police and some other persons and their social protection». The powers of village, settlement, city councils and executive bodies of village, settlement, city councils are defined, in particular, regarding the implementation of social policy and social protection.

Theoretical approaches to the formation of state social policy in Ukraine and the improvement of the effectiveness of its implementation at the local level are justified. The functions of local self-government bodies regarding the implementation of social policy are disclosed.

Conclusions were made that the special spheres of implementation of social policy and social protection in Ukraine are currently: support for veterans; improvement of the medical care system; improving the quality and accessibility of education; providing citizens with housing; care for the psychological and spiritual condition of citizens; response to the deterioration of the population's life; implementation of environmental programs.

Measures to improve the activities of local self-government bodies for social protection of the population are proposed.

Key words: *local self-government, local self-government bodies, territorial community, social policy, social protection, social services.*